

OĞUZ TANSEL

Folklor Edebiyat Kış 1998

Cilt 3, Sayı 16 ss 88-92

Ülkin TANSEL

Oğuz Tansel, Toroslar'ın kuzeye bakan yamaçlarında Meyre (sonradan Harmanpınar) köyünde doğdu. Yazın en sıcak bilinen günlerinde bile kapı, pencere açık yatılmadığından anlaşılacağı gibi yükseklerde kurulmuş bir köy. Yaz tatillerinde çocuklarını götürdüğü Meyre, topraklarının hemen her noktasından sular kaynayan yemyeşil bir köyü o zamanlar. İnsan beli kalmıyorsa Ulu Pınar'ın iki yanında birer aslan heykeli vardı. Hala durur mu bilmiyorum. Ulu Pınar'ın suyu, içinde adam yürüyebilecek büyüklükte bir mermer yeraltı yolundan geliyor, derlerdi. Köyün birçok köşesinde Roma döneminden kalma kabartmalar vardı. Bunlardan bazıları köy camisinin duvarlarında kullanılmıştı; bina nektarı olarak kullanılan bazaltın üzerindeki kabartmalar kıymıştı. "Türkçe kökenli sözcükler l, m, n, r harfleriyle ile başlamadığına göre, Meyre adı: Türkçe değil," demişti Oğuz Tansel.

Çiftçi, tüccar bir babanın sağ kolları arasında bir kız beş çocuğundan biriydi. İnatla okumayı seçmiş, kardeşlerini de okutmuştu. Liseyi bitirdiği yıl babası Belçika yapısı bir çifte armağan etti ona.

"Sekiz odalı, iki şehnişinli, iki katlı evimizin bahçeye açılan bağımız bir odası büyük babamın kitaplığı idi. Ciltli, yaldızlı, süslü yazma kitaplarla ilk kez gizlice girdiğim bu yerde tanıştım," diye anlatı.

İlkokulu ilçe merkezi Bozkır'da bitirdi. Burada öğretmeni olan Sıraç Aydıntaşbaş, daha sonra, 1946-1968 arasında Konya'da öğretmenlik yaptığı yıllarda, en güvendiği dostlarından oldu. Ona "Sıraç Ağabey," dedi; ne zaman baş darda kalsa onu aradı.

1950'li yıllarda Konya'nın nüfusu elli bin dolaylardaydı. Caddede yürüyümlerinin neredeyse tümü birbirini tanırdı. Toplumcu düşüncelerinden dolayı Oğuz Tansel'e düşman olanlar bir yana, tanıdıkları da selam vermek zorunda kalmamak için kaldırım de-ğıştirirdi.

Şimdi saygı ve sevgiyle anmanın tam yeridir: Edebiyat öğretmeni Mahmut Nedim Güntel selam vermekten kaçmıyorlardı. Kısa boylu, tombulcaydı. Tel çerçevesi göz-lükleri vardı. Tam bir beyefendi idi. Akşamüstleri Tekel bayii Cavit Durakbaşı'ndan yetmişlik şarabını sardırır (Cavit Bey ekonomi kaygısıyla, yarın gazete kağıdını ucu ucuna denk getirip sarardı) şehri bir boydan bir boya geçerek Lise taraflarındaki evine giderdi. Şiirler yazardı aruz ölçüsüyle. "Şarkılarım" adıyla, 1948 ve 1950 de Konya'da yayınladığı dörtlükleri, "Kardeşim Oğuz'a gözlerinden öperek..." diye imzalamış.

Yakın zamanda yitirdiğimiz besteci İsmail Baha Süreleşen, bu dörtlüklerden eşsiz gü-zellikte besteler yaptı. İsmail Baha Bey ortak dostlarıydı; fakat, o da Oğuz Tansel'in

"ün"ünden çekinenler arasındaydı.

Oğuz Tansel, Türk sanat müziği diye anılan müzik türünü hiç sevmeydi; bir gün bile dinlemedi. Bir İstanbul hanımefendisi olan eşi edebiyet öğretmeni Kalbiye Tansel'se sever ve radyodan dinlerdi. Oğuz Tansel evdeyse, "Kalbiye Hanım, kapat şu goygoyu lütfen," derdi.

Türküleri de severdi, klasik batı müziğini de. En çok sevdiği türktülerden biri, bir is-parta türküsüydü:

"Evlerin önü mersin

Sular içmem gadum tersin tersin...

...

Al hançeri gadum vur ben öleyim
Kapınızda bi danem kul ben olayım."

Bir de şu dörtlük:

"Alçak ceviz dalları

Sıva beyaz kolları

Nerden geçersin güzel

Bekleyeyim yolları"

Halk türkülerine sevgisindedir ki, saz çalmayı öğrenmemi istemişti.

Hemen saygı ve sevgi ile anmam gereken kişilerden biri de saz ustası Saatçi Topal Murat'ır (Murat Tiftik). Fenni Fırın'ın arkasında, Köprübaşı mahallesinde, yakın evlerde otururduk. Murat Usta'nın, Konya'da, Altınlar İç'i'nde ufak bir saatçi dükkanı vardı; saat on-arırdı. Bir ayığı diz kapağının üstünden yok olduğu için koltuk değnekleriyle yürürdü. Sazda Konya tavrnın ustalarındandı. Bütün ustalar gibi kolaycacak, su gibi çalardı. Ders günü olarak belirlenmiş bazı akşamlar evimize gelirdi. Bana bir türküyü bir kaç kez çalarak gösterir, sonra ben bir yanda kendi kendime uğraşırken, Oğuz Tansel'le nıasa başında söyleşiye dalarlardı. Murat Usta'nın anı defterime yazdığı bir konuşmanın orada unutulup gitmesine gönlüm razı olmuyor:

"Şimdi bir güzele oldum üftade

Kasteder canıma müiganeleri

Gören üftadeler çekmekte yahu

Bend etmiş kendine divaneleri

Leblerin katrasıdır abu hayat

Merhmet eyleyip bana iltifat

Tekmildir sevdiğim sende dört sıfat

Oniki güzelin nişaneleri

"Kenziya" vasfeyle alemde güzel
İsmün hesabın eyfedim ezber
Rahmeyle aşka ey mahi dilber
Yeter ev bark etfik meyhaneleri"

50'li yılların, avuç içi kadar Konya'sında Oğuz Tansel için cadı kazanı kaynatılıyordu; yerel basında hedef olarak gösteriliyordu. Emekten ve müsbet bilimden yana tavıyla, tutucu bir ortamda bütün şimşekleri üzerine çekmişti. O, ne yaptığını, neyi göze aldığını, çocuk çocuğuyla nelere göğüs germek zorunda bırakılacağını biliyordu. "Oğuz Tansel kaçtı," derdirtmeyecekti. Düşmanı olan öğretmenlerce ezilmesinler diye, çocuklarından hiç birini ilkokuldan sonra Konya'da okutmadı. Fakir Baykurt O'nu anlattırken, "Mangal gibi yüüğü vardı," der.

Türk Dil Kurumu sözlüğünü öğretilerine salık verdiği, satın almalarını istediği için bile hakkında soruşturma açılmış, mufettiş gelmişti. Türk Dil Kurumu'nun kapatılmasına dek varan karşı devrim akımının tohumları o günlerde atılıyordu.

Oğuz Tansel bu ortamda, çevresini aydınlatmak için sırası geldikçe Mevlana'nın işiğundan da yararlandı. Başkalarına anlatırken birçok kez duyduğum iki kısa öyküyü burada aktarmak isterim:

Adamın biri akşam vakti- cübbesinin altındaki şişkinliği gözlerden kaçırmak istencesine- hızlı adımlarla evine gidiyormuş. Görenler merak edip, soramazken, tanıdıkları adanın yolunu kesip cübbesinin altında ne gizlediğini sormuşlar. Adam oralı olmayıp yoluna gitmiş.

Yakınları durdurmuşlar:

"Nedir Allah aşkına cübbenin altında gizlediğin?" deyip zorla açtırınca ne görsünler:

Bir somun ekmeği!

Mevlana diyor ki: "Kadın ekmeği gibidir. Zengin, fakir herkesin sofrasında vardır. Herkesin bir anası, eşi, bacısı vardır. Öyleyse, kadını örtü altına gizlemek niye?"

Diğer öykü:

Adamın biri Hac'a gidiyormuş. Kervan uşuz bucaksız bir ovada geceyi geçirmek üzere konaklamış. Ortalık kararmaktayken, uzakta bir ışık görmüş adam; merak etmiş. O ışığa gidip kapıyı çalmış. Kapıyı, saçı sakalına karışmış bir derviş açmış. Tanrı misafirini içeri buyur etmiş. Ev tamtakir kuru bakır bir göz yer.

Yoksul derviş softayı kurup su gibi çorbaya buyur etmiş. Çorba içilip kenara çekildikten sonra karşılıklı hal hatır sorulmuş:

"Yolculuk nereye?"

"Kısmete Hac farizesini yerine getirmeye..."

"Kemerde kaç altın var?"

"Şu kadar altın var."

"Dök," dediği derviş, "kemerindeki altınları ortaya."

Dökmüş adam.

Dönmüş adam.

"Tamamdır," demiş derviş, "Hac'ın kabul oldu. Buradan dönüp gidebilirsin."

"Nasıl olur?"

"Bak," demiş derviş, "Tanrı o serin gideceğin yerdeki evine hiç girmedir." Sonra eliyle göğüs kafesini göstermiş, "Bendeki evine bir girdi, bir daha çıkmadı."

Oğuz Tansel de, eşi de hiç bir gün para karşılığında okul dışında ders vermedi; ama, parasız ders verdikleri oldu. Paraya kul edilip özgürlüğüne el konmasına izin vermedi. Onlar, Atatürk'ü sağlığında görerek, Türk Aydınlanma Devrimi'nin heyecanını duyarak yetmişmiş özerimli bir kuşağın birçok üyesinden ikisiydiler.

Doğayı dağları çok severdi. Kuşları, çiçek, ot, bitki türlerini isimleri, özellikleriyle tanırdı. Konya'da bir dönem dillere destan bir gül bahçesi türetmişti. İyi avcıydı, uçara atardı yalnız. Duran canlıya, kuşa, tavşana atmazdı: "Yaralı kattala ok atmam..." (Mutluluk Peşinde şürrinden).

Anadolu insanının başkaldıran sesiydi. Öylesine açık seçik, yalın yazmak istiyordu ki şürrlerini, önce köyünde anlattı. Yaz tatillerinde köye gittiğinde çocukluk arkadaşlarına, yakınlarına şürrlerini okuyor, onların tepkilerini alıyordu. Doğayı betimlerken anlattığı hep insandı. "Yalnızca çakıl taşlarını anlatmış olmak için şiir yazmam," demıştır.

"....."

Mışıl mışıl koyunlar gibi uyuyan

Küme küme, dizi dizi çakıl taşları;

Yüreklere acısı ortada kalışları.

"....."

Uzanmış kollarla ayak ayak,

Bak doya doya kara toprağa,

Göklere irak, gözlerden irak."

diyordu Çakıltaşları adlı şiirinde, 1960 öncesinin baskıları altında. Sözcük ekonomisine ve matematiğe dayalı dil işçiliğinin ürünü şiirleri yalnızca, yapmacıksız, yalnızca bir kişiliğin yansımasıdır.

Oğuz Tansel'i Oğuz Tansel yapan en önemli özellik tutarlılığıydı. Kendi devimiyle: "Bir yerde ak dediğine, başka yerde kara dememek." Bu onun kişiliğinde de, kişiliğinin yansıması olan yapıtlarında da görülür. Oğuz Tansel hiç sapanamıştır. Dünya görüşünden, kişiliğinden hiç ödün vermemiştir. Çevresindeki kişilerde sapan, yozlaşma gördüğü zaman da hemen eleştirmiştir. Oğuz Tansel buna "budamak" derdi. Yozlaşmanın gözünün yaşına bakmaz, "budayıp atıverirdi." Budandıktan sonra yanlışını düzeltmeyenleri "defterden silirdi."

Şürrleri masallarından bestlendi; masallarını şiir gibi yoğurdu.

Metin Eloğlu ile Oğuz Tansel çok yakın iki dost idi. Şürrleştirdikleri beктаşı fikralarını "Beктаşı Dedikleri" adı altında yayımladılar. Bu kitabı ortaklaşa imzalayıp, tek tek şürrleri sa-

...na onları dünya görüşlerinden kaynaklanmaktaydı. 1960 öncesinde başlayıp Metin Eoğlu'nun ölümüne dek tavsamadan süren bu dostluğun tanığı mektupları (hiç olmazsa Metin Eoğlu'nun Oğuz Tansel'e yazdıkları) bir döneme de tanıklık yapacaklardır. Oğuz Tansel, Metin Eoğlu için, "Metin'in geri vitesi yoktur..." derdi. Her ikisi de "eyvallahsızdılar."

"Tutsağın Türküsü" ile "Salkım Sögüt" adlı şiirleri için Amerikalı besteci Prof. Bruce Reiprich'in yaptığı besteler ilk kez Amerika'da 2 aralık 1994'te çalınacaktı. Besteci, konserin bant kaydının Oğuz Tansel için iyi bir armağan olacağını düşünürken, O'nun 30 ekimde öldüğü haberini aldı. Bunun üzerine 2 aralıktaki konser Oğuz Tansel'in anısına armağan edildi. Bunları öğrenmeden aramızdan ayrıldı. Ne yazık ki, sanatçıları mutlu edecek pek çok olay, hep sanatçıların ölümünden sonra gerçekleşir. Türkiye'nin doğasını, insanını, insanın özlemlerini, duygularını anlatan bir ozan dünyanın öteki ucundaki bir insanı o denli etkiliyor ki, onu yaratmaya yöneliyordu. Oysa, mayasını bu toprağın engin birikiminden alan

alçakgönüllü, onurlu, kökü derinlerde bir yaratının (hele de şiirin) dünyanın öbür ucundan ses getirmesine şaşmamalı. Oğuz Tansel hep bu inançla yazdı.

Bertolt Brecht'in "Gökçe Yazın İnce Elenecek" adlı şiirinde söylediği gibi,

"Evet, gün gelecek,

Bu akıllı, dost,

Öfkeci, umut dolu

Sergisiz odalarda oturup yazan,

Ezilen den yana adamlar

Açıkça övülecek..."

Oğuz Tansel'i ölümlünde sevgiyle ananlar hep halk çocukları oldu. Bu bir rastlantı ol-
masa gerek.

YELATAN'DA YOKSULLUK SÖYLEMİNİN BİLİNCE TAŞINMASI

Vahdettin Yılmaz

Yoksulluk soğuk bir kavramdır. Adını anmak bile üstüdür insanı. İnsanın arısı, yoksulluğu binlerce yıl kanatlarında taşımış olsa da sebebin adresinde balı yiyenlerin olduğunu anlayamamıştır çoğun. Yoksulluk söyleminden balı yapanlardan çok, balı yiyenler rahatsız olmaktadırlar. Çiğlikleri sebebin en doğru adresidir. Yelatan, 'yetirme' denilen zulum sözcüğünün etimolojik tarihidir. Çuvaldaki son çırtımın un ile Yelatan dağında bahara müjde bir oturluk yerin arasındaki insatır Yelatan. Yoksulluğun kaderle, doğayla, çok nüfusluluk olgusuyla vuruşa sınıf bilincine akmasdır Yelatan. Yoksulluğu bu doğru adrese ulaştırın yazın bu adresin gözündeki bellekten vurulmuştur. Bugün Ümit Kaf-tancıoğlu deyince susanlar aslında Hanak ilçesinin kuş uçmaz kervan geçmez unutulmuş yalnızlığına susmuyorlar. Bu susuşun nedeni O'na sıkılan kurşunların sesinde gizlidir sanırım.

Yapıtlarının tümünden anlayabildiğim kadarıyla Kaftancıoğlu 'batıl' şehir aydınının alkışını önemseyen' bir yazar değildir. Gerçeği şehir aydınının beğenisine tercih edip akse-suar tipleri yaratmamıştır eserlerinde. Yaşadıklarını yazmıştır O, öğrendiklerini değil, Ona ve yapıtlarına merhaba demek bedeli ağır bir sorumlulukla özdeşir sanki. Çünkü onu okur-ken halk çıplak ayaklarını soframıza dayar.

I.

YELATAN'DA YOKSULLUK SÖYLEMLERİ

Yoksulluk birilerinin elinde yedek güçtür. Çok şükür ve ahiret korkusunu kuşandıktan sonra ölümsüzleşir nerdeyse. Varlığı, yoksulluğa endeksli olan müthiş bir inançla besler, yoksulluğu zenginleştirir sürekli.

Yelatan'daki yoksulluk söylemi yapısal çelişki üreterek romanı sürdürmenin motifi değildir. Kişiler, doğal koşullar ve bunları da kapsayacak şekilde toplumsal yapıyı sorgulata-bilecek, insanından da koparılamayacak bir diriliğe sahiptir. Bir kara çile veya arabeskel acı değildir. Roman kişilerinin yaşamsal kavgasında deneme yanılma öğrenme izliğinde bozbu-lamak bir terebüye ulaşan, ulaştırın insanı sanırlardır Yelatan'da yoksulluk söylemleri. "Varlığın, bolluğun belirtisi olan işiye, asir eli türeyerek uzandı" (1) Bişi, yağda pişirilmiş bir tür ekmeğdir. Varlık anlatılırken bile bir yokluğu sezersiniz burda. Eğer yağda yapılmış bir ekmeğin belirtisi olabiliyorsa, bu varlığın yokluğa dönüşmemek için fazla bir ga-